

**ТРАКИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА“**

МАРИНА МИХАЙЛОВА ДИМИТРОВА

**Счетоводни проблеми при управлението на
финансови ресурси на земеделските
производители**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „доктор“ по научна
специалност
„Икономика и управление (селското стопанство)“**

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

доц. д-р Николай Пенев Иванов

гр. Стара Загора

2023г.

СТРУКТУРА И ОБЕМ НА РАЗРАБОТКАТА

Разработеният дисертационен труд е с обем 201 страници основен текст и 22 страници приложения. Материалът е онагледен чрез 37 фигури и 20 таблици. Структурата на разработката съдържа от увод, изложение в три глави, общи изводи от дисертационното изследване, препоръки с практико-приложен характер и списък с използваната литература. Броят на използваните литературни и информационни източници е 87 монографии, учебници, студии, статии, доклади; 32 нормативни акта; 6 официални интернет страници на институции. Към дисертационния труд са представени 2 приложения.

Дисертационния труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Икономика“ при Тракийски университет, гр. Стара Загора, с протокол № 5/15.03.2023 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 16.06.2023г. от 13:00 ч. в Зала 3-А на Тракийски университет, Стара Загора, на открито заседание на научното жури, определено със Заповед № 1198/07.04.2023г. на Ректора на Тракийски университет, Стара Загора.

Материалите по защитата на дисертационния труд са на разположение в отдел „Научен“ на Стопански факултет, Тракийски университет и онлайн на www.uni-sz.bg

СЪДЪРЖАНИЕ АВТОРЕФЕРАТА:

I.	ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	4
1.	Актуалност на проблема	4
2.	Обект и предмет на изследването.....	6
3.	Цел и задачи на изследването.....	6
4.	Изследователска теза и методология на изследването.	7
5.	Обхват на изследването.	8
6.	Апробация.....	8
II.	СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	10
1.	Първа глава. Теоретични основи на концепциите за формиране, управление и отчитане на финансовите ресурси при земеделските производители.....	10
2.	Втора глава. Методология и методологични проблеми на счетоводната отчетност при управлението на финансовите ресурси на земеделските производители	17
3.	Трета глава. Практико-приложни решения на счетоводните проблеми при отчетността на управлението на финансовите ресурси на земеделските производители.....	23
III.	ОСНОВНИ ПРИНОСИ И ИЗВОДИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	38
IV.	ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	38
V.	РЕЗЮМЕ НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК (ABSTRACT).....	45

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на проблема

В резултат на членството си в Европейски съюз, агро секторът в България търпи технологично развитие и икономически подем. Това динамично развитие води до необходимостта от усъвършенстване на администрацията на предприятията в сектора и повишаване на тяхната финансова обезпеченост. Неминуемо при тези обстоятелства се заражда и необходимостта от усъвършенстване на счетоводната информационна система. Повишаването на сложността на сделките води до редица предизвикателства пред счетоводната наука, с оглед предоставяне на уместна и надеждна информация. Очертава се необходимостта от нов подход при определянето на причинно-следствените връзки за гарантиране на ликвидност и устойчивост на предприятието чрез финансови ресурси. Биват променени както поземлените отношения, така и аграрната политика. Законодателството на ЕС и общата аграрна политика обуславят ролята на сектора в държавната икономика. До момента на присъединяване към съюза, българските фермери не са прилагали правилата и изискванията на общността за финансово подпомагане. Предизвикателствата по административното прилагане, освен за фермерското съсловие, се оказват големи и за институциите, в лицето на Държавен фонд „Земеделие“- Разплащателна агенция. За осъществяване на

всички информационни дейности в земеделието се отчита и необходимостта от създаване на специализирана информационна система за неговото състояние, чрез изграждането на единна среда. Данните, обработени по унифицирана методология, събрани по идентичен начин, дават отлична база за анализи, по отношение на механизмите на Общата селскостопанска политика и дейностите по линията на Структурната политика на ЕС.

От гледна точка на комплексната оценка, управлението на финансовите ресурси на предприятието е набор от целеви методи, операции, лостове, методи за въздействие върху различни видове финанси за постигане на определен резултат, както и приходите, предназначени за изпълнение на финансови задължения и извършване на разходи.

От гледна точка на тяхното счетоводно третиране, за отчитането на финансовите ресурси трябва да се водим по Закона за допиката – счетоводната теория разглежда всяко събитие или сделка двустранно. Първо придобиването на финансовите ресурси се разглежда чрез връзката с техния източник и второ – управлението на самите ресурси – т.е. тяхната трансформация в други ресурси или използването им за погасяване на задължения (пасиви).

2. Обект и предмет на изследването

Предмет на изследването на автора е управлението на финансовите ресурси на земеделските производители.

Обект е счетоводната отчетност при управлението на финансовите ресурси на земеделските производители в аграрния сектор, структурата на финансовите ресурси, особености на формиране и разположение. Изследването е насочено към представяне на възможности за усъвършенстване на системата за счетоводно отчитане на финансовите ресурси.

3. Цел и задачи на изследването

Целта на изследването е да установят счетоводните проблеми при управлението на финансовите ресурси на земеделските производители и на тази база да се оптимизират съществуващи и разработят нови модели за счетоводна отчетност на финансовите ресурси.

За постигане на поставената цел на изследването са поставени следните **изследователски задачи**:

- Дефиниране на понятието „финансов ресурс“ през призмата на счетоводната теория;
- Идентифициране на счетоводни проблеми при управлението на вътрешните и външните финансови ресурси;
- Изследване на субективните оценки на счетоводители и управители на стопанства за управленско-счетоводните проблеми;
- Разработване на оптимизирани управленско-счетоводни модели за отчетност и анализ на финансовите ресурси при двустранно счетоводство;

- Разработване на счетоводен модел за оповестяване на финансовите ресурси при едностранно счетоводство;
- Анализ и оценка на управлението на зависимости между финансовите ресурси в земеделското стопанство.

4. Изследователска теза и методология на изследването.

Основната теза, заложена в изследването, може да бъде декомпозирана в две субхипотези:

1. Налице са счетоводни проблеми при управлението на финансови ресурси на земеделските производители, които се отнасят до четирите използвани елемента от метода на счетоводната отчетност (нормативна база, документиране, счетоводна интерпретация и оповестяване на ГФО). Очаква се най-сериозни проблеми да се открият в счетоводната интерпретация.

2. За преодоляване на идентифицираните проблеми могат да бъдат оптимизирани съществуващи и разработени нови модели за счетоводна отчетност.

За постигане на поставените цели и изпълнение на изследователските задачи се използват традиционни научно-изследователски **методи** и средства, като: исторически подход към развитието на обекта, диалектически подход към изучавания обект, системен подход, методите на обобщение и сравнение, анализ и синтез, анкетно проучване и конкретни наблюдения.

5. Обхват на изследването.

В обхвата на изследването попадат данни с финансови показатели от статистическите отчети на всички икономически единици от съвкупността, които отговарят на предварително заложените критерии: да упражняват дейност като земеделски производители на територията на Република България. Това са всички дружества, физически лица и еднолични търговци, които са декларирали в Националния статистически институт код на икономическа дейност 01 "Растениевъдство, животновъдство и лов; спомагателни дейности" по КИД 2008. От ограничението на изследването са изключени две групи, попадащи в раздел 1 на КИД 2008, а именно групи 01.6 „Спомагателни дейности в селското стопанство“ и 01.7 „Лов и спомагателни дейности“. Периода на изследването включва 2016 – 2021 година.

6. Аprobация.

Части от дисертационния труд са публикувани в специализирани научни издания. Някои от основните проучвания и идеи на автора са докладвани на международни научни конференции - Юбилейна конференция "25г Тракийски университет", проведена през юни 2020г. и Международна научна конференция „Бизнесът и развитието на регионите“, проведена през юни 2021г. в гр. Стара Загора. Предложените подходи за усъвършенстване на счетоводната информационна система, в частта си с отчитането на финансовите ресурси в земеделското стопанство, са насочени към потребностите на

ръководителите и счетоводителите, заети в сферата. Резултатите от изследването биха могли да бъдат използвани от тях, в процеса на разработване на организацията и технологията на счетоводното отчитане и анализите.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Разработеният дисертационен труд е с обем 201 страници основен текст и 22 страници приложение. Материалът е онагледен чрез 37 фигури и 20 таблици. Структурата на разработката се състои от увод, изложение в три глави, общи изводи от дисертационното изследване, препоръки с практико-приложен характер и списък с използваната литература. Броят на използваните литературни и информационни източници е 87 монографии, учебници, студии, статии, доклади; 32 нормативни акта; 6 официални интернет страници на институции. Към дисертационния труд са представени 2 приложения.

1. Първа глава. Теоретични основи на концепциите за формиране, управление и отчитане на финансовите ресурси при земеделските производители.

Разработването на тази глава е в резултат от изпълнението на първата изследователска задача. Анализирани са дефинициите на основните понятия, които ще се разглеждат в изследването. Разгледани и видовете и класификацията на понятията, както от български автори, така и от чуждестранни. Направен е подробен теоретичен обзор на нормативната база по отношение на счетоводната отчетност на земеделските производители.

В първия раздел на първа глава са обобщени основните дефиниции на понятията „финансови ресурси“ и „земеделски производители“. Всеки финансов ресурс има **дуална същност** в счетоводно-икономическата теория. В концепции на автори като

Миркович и Трифонов: „Проблемът за двойствеността в икономиката..., произтича от целесъобразността като структурен признак на икономическата система. Ресурсите и целта са двете проявления на този признак. Той резултира в отношението между факторите и резултатите и в отношението между стойността и полезността (признаците равновесност и метричност на икономическата система)“¹. Според Трифонов, двойствената същност на счетоводните обекти (стопанските ресурси като потребителни и разменни стойности) е заложена в основата на изследователските способности, които счетоводството прилага – те прецизират същността и спецификата на счетоводното изследване в сравнение с други икономически дисциплини². Един от тези способности е именно двойственото изследване (анализ) по счетоводните сметки за динамичното състояние на счетоводните обекти под влияние на извършваните операции (сделки).

Следователно, в счетоводната теория и практика финансовият ресурс придобива активно отражение, а неговият произход (източника) - пасивно отражение. Допълнително уточнение е, че за целите на текущото изследване, финансов ресурс и финансов актив се използват като синонимни термини.

В научно изследване на Radchenko е потвърдено, че ресурсите на дейността са представени в баланса на икономическата

---

¹ Миркович, К., Математическа икономия, Университетско издателство „Стопанство“, София, 1991, стр.277

² Трифонов, Т., Теория на счетоводството, Издателство „Тракия-М“, София, 1999г., стр. 90

единица, по техните видове, състав и функционална роля в процеса на възпроизводство на продукцията от една страна и те са представени от източниците на тяхното формиране, от друга.³ От своя страна структурата на финансовия баланс е най-информативната форма, която позволява да се вземат управленски решения, да се определи степента на сигурност на собствените средства; да се установи, поради какви статии са настъпили най-големите промени.

В заключение може да се обобщи, че съставът на финансовите ресурси в едно земеделско стопанство, в активно изражение може да се сведе до следните видове:

- Налични парични средства в каса или разплащателна сметка;
- Вземания(от клиенти);
- Инвестиции в ценни книжа;
- Предоставени заеми;

Тези активи имат своето пасивно изражение, което проследява техния произход. Може да се сведат до:

- Приходи от продажби на стоки, продукцията, услуги, имущество и други дълготрайни активи;
- Субсидии за възстановяване на разходите на стопанството, във връзка с постигането на определени цели;
- Получено външно финансиране – кредити, лизинги;

---

³ Radchenko, O. and colleagues, Financial resource balance of the agricultural Sector: case of Ukraine, INDEPENDENT JOURNAL OF MANAGEMENT & PRODUCTION (IJM&P), v. 11, n. 8, Special Edition ISE, S&P - May 2020, p.618

- Неразпределена печалба.

За целите на текущото изследване, се приема тази класификация за работна, при изследването на счетоводните аспекти при отчитане на управлението на финансовите ресурси.

Дейността на земеделските производители в България се урежда от Закона за подпомагане на земеделските производители и Наредба №3 от 1999г. за създаване и поддържане на регистър на земеделските производители. През 2015г., след решение на Народното събрание, термина „производител“, се заменя със „стопанин“, в целия Закон за подпомагане на земеделските производители, с изключение на заглавието. Неминуемо същото се случва и с Наредба №3, чието обаче ново наименование става Наредба № 3 от 29 януари 1999 г. за създаване и поддържане на регистър на земеделските стопани. За целите на този дисертационен труд, понятията „земеделски производител“ и „земеделски стопанин“ се използват като синоними и абсолютно взаимнозаменяеми термини.

Във **втори раздел** на тази глава се анализира нормативната рамка на счетоводната отчетност на земеделските производители. Земеделските предприятия в България не попадат в обхвата на задължителното прилагане на базата на Международните счетоводни стандарти, но все пак законодателят дава такова право на избор.⁴

---

⁴ Закон за счетоводството, чл.34, ал.4, Изм. - ДВ, бр. 37 от 2019 г., в сила от 07.05.2019 г.

Относно едноличните търговци в България – те могат да изберат дали отчетността им да бъде по едностранния метод или двустранния, тъй като едноличните търговци по своята правна същност са физически лица. В случай обаче, че нетните приходи от продажби за годината са над 50 000лв., тяхната отчетност задължително се налага да се осъществи по метода на двустранното счетоводство.⁵

За физическите лица правилата за отчетност са аналогични на едноличните търговци, въпреки, че те не са обект на Закона на счетоводството. Те се регистрират в Регистър БУЛСТАТ , който се поддържа от Агенцията по вписвания, като се поддържа взаимодействие и с регистъра на земеделските стопани. В случай, че нетните им приходи от продажби надвишат стойността от 50 000лв. , се налага да се регистрират по Закона за добавена стойност, което от своя страна налага двустранната форма на счетоводно отчитане, за целите на ежемесечно подаване на Справка-декларация.

В трети раздел на тази глава се анализират последователно счетоводните стандарти, приложими при отчетността и оповестяването на финансовите ресурси в земеделското стопанство, като се прави успоредно разглеждане на националната и международната база. Изведени са в табличен вид основните прилики и разлики и са направени изводи. От

---

⁵ Закон за счетоводството, чл.3, ал.4, Изм. - ДВ, бр. 37 от 2019 г., в сила от 07.05.2019 г.

практическа гледна точка, ползата и значимостта на такова обобщение би могла да бъде много висока.

В четвърти раздел на първа глава е разгледано е значението на аналитичното и синтетичното счетоводство. Общото и аналитичното счетоводство взаимно се допълват. Често в практиката на страните с развита пазарна икономика те се водят едновременно и се базират на почти еднакви източници на информация: основните документи, от които се черпи информация, са еднакви (фактури, ведомости за заплати и др.).

Характерните особености на синтетичното и аналитичното счетоводство са онагледени в табличен вид:

Табл.1 Сравнителен анализ на синтетичното и аналитичното счетоводство.

Синтетично счетоводство	Аналитично счетоводство
Задължително	Доброволно
Със строги правила и ограничения	Гъвкаво и адаптивно
Класиране на разходите по видове	Класиране на разходите по икономическото предназначение
Полезно за общото финансово управление	Полезно за всички видове управление
Отразява преимуществено външни потоци	Отразява с предимство вътрешните потоци и насочва вниманието към тях

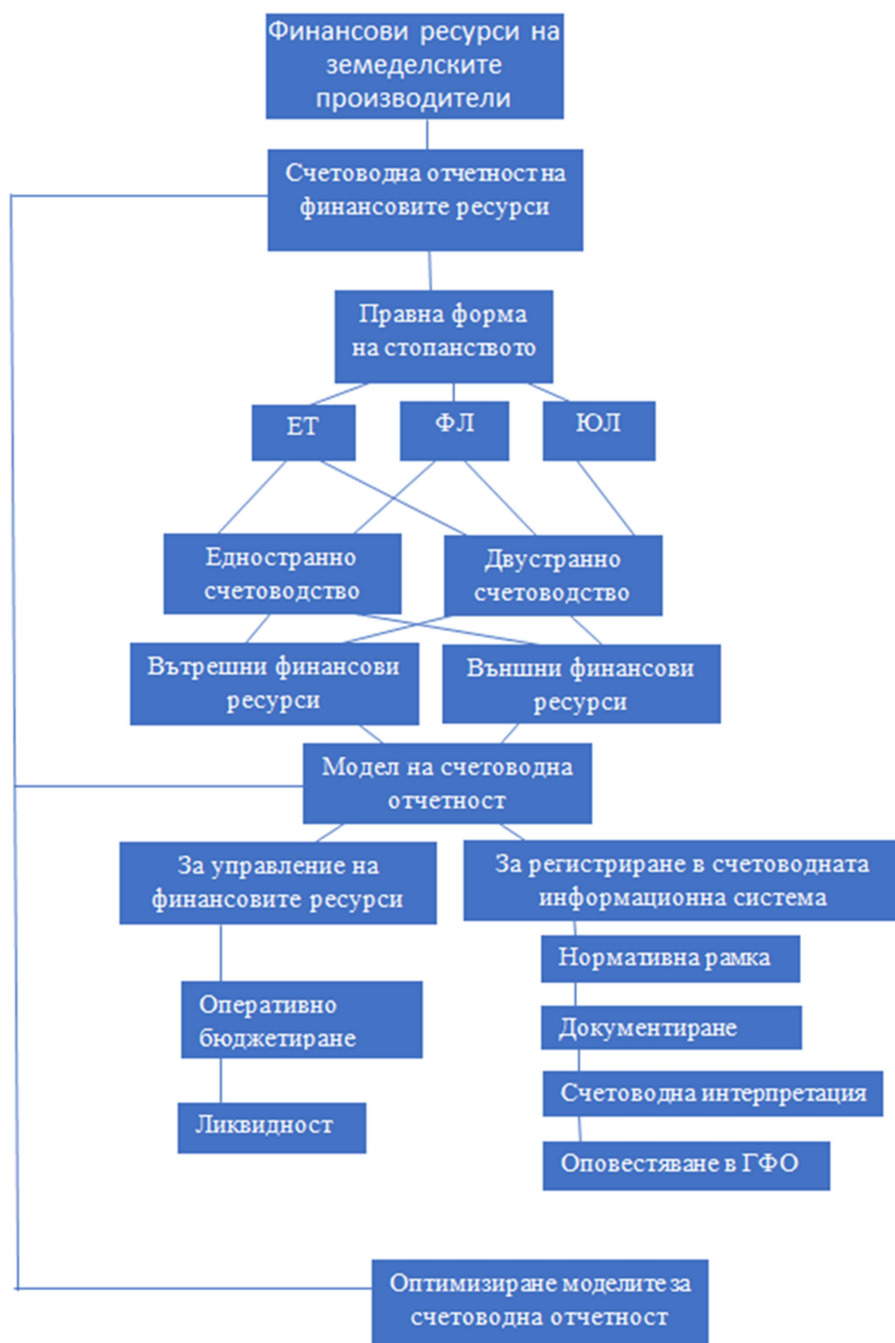
Аналитичното счетоводство е преди всичко средство за управление. То представлява съвкупност от правила и процедури, свързани с обработка на информация по оценка на основните

елементи, с цел да се определят разходите и разликата приходи-разходи за различни равнища. На тази основа се прави детайлен анализ на функционирането на предприятието с цел да се улесни вземането на управленски решения. Този тип счетоводство трябва да бъде приспособено за всеки вид предприятие в съответствие с информационната база. Някои от основните модели за счетоводна отчетност, разработени в дисертационния труд, се базират именно на предимствата на аналитичното счетоводство.

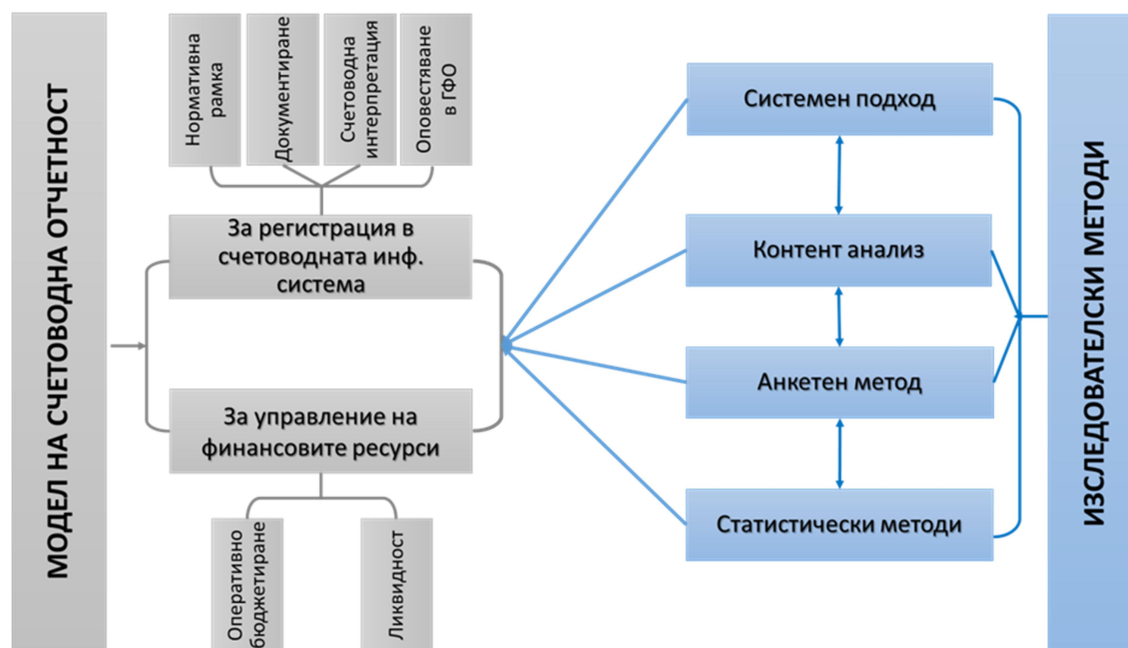
2. Втора глава. Методология и методологични проблеми на счетоводната отчетност при управлението на финансовите ресурси на земеделските производители

В първи раздел на тази глава е представена методиката и методологията на изследването. След като понятието „финансов ресурс“ е дефинирано, съгласно теорията на мениджмънта, чрез метода на сравнение е изведен неговия аналог от счетоводната теория в Първа глава в точка 1.1.1, чрез сравнителния анализ в точка 1.3 са обобщени счетоводните стандарти, които се използват при отчитането на финансовите ресурси. След преглед на нормативната база и литературните източници, става ясно, че се прилага различна технология на счетоводство (едностранно или двустранно), спрямо правната форма на регистрация на земеделския производител (в точка 1.2). Логическата схема на цялостната разработка е представена на фиг. 2.1. от дисертационния труд.

Фиг.1. Структурна схема на логическата последователност в дисертационния труд. Източник: собствена разработка.

За изследването на обекта са използвани някои от най-ефективните подходи и методи за анализ на аспекти от счетоводната информационна система. Те са графично представени в следната схема:

Фиг. 2. Съответствие между обекта на изследване и изследователските методи. Източник: собствена разработка.

Използван е методът системен подход, стандартен за този вид изследвания, за да се извърши анализ на счетоводната отчетност по видове финансови ресурси, спрямо технологията на счетоводна отчетност – едностранна и двустранна.

Използвани са също специфични счетоводни методи като метода на счетоводните сметки, документирането и периодичното обобщаване. За разрешаването на идентифицираните проблеми са предложени оптимизирани модели за счетоводна интерпретация (при двустранното

счетоводство) и за управленски отчет (при едностранното). Т.е. резултатите от анализа чрез системния подход, са база за създаването на оптимизирани модели за счетоводна интерпретация и за управленски цели.

- Съдържателният анализ (контент анализ) е използван като метод за идентифициране на проблемите в приложимостта на счетоводната информация при управлението на финансови ресурси. В резултат на този анализ се идентифицират счетоводните проблеми при управлението на финансовите ресурси на земеделските производители.

- Анкетният метод е приложен за изследване на субективните оценки на управленско-счетоводните проблеми на земеделските производители. С помощта на анкетно проучване и конкретни наблюдения, се търси допълнителна проверка на вече идентифицираните проблемни счетоводни аспекти в управлението на финансовите ресурси, според субективните преценки на специалистите – счетоводни и управленски кадри.

- Статистически методи за обработка на информацията –

Статистическата обработка на изследваните данни е извършена чрез пакет за статистически анализи SPSS, като са използвани следните основни статистически анализи:

- Дисперсионен анализ (ANOVA) - за установяване влиянието на обективни параметри на дейността и предпочитания, върху субективни оценки за счетоводни проблеми при управлението на финансови ресурси;

- Т-тест на Стюдент-Фишер - за измерване значимостта на разликите между групите респонденти, формирани според субскалите на изследваните променливи, демографските им характеристики;

- Анализ на честотите за разпределение на отговорите при различните променливи;

- Графичен метод за визуализация и сравнение на получените резултати.

Във **втората** и **третата** част на втора глава са разгледани особеностите и приложимостта на счетоводната информация при управлението на вътрешните (собствените) и външните източници на финансови ресурси.

Проблемите, свързани с отчетността, са изолирани чрез авторски метод, заимстван от елементите на методиката на отчетност, общоприети от счетоводната теория. Състои се от четири основни направления:

- Нормативна база – синтезирана е приложимата правна рамка, за всеки разглеждан финансов ресурс и неговия източник.

- Документиране – онагледен е принципът за създаване на документ, както и изискванията към него, за да бъде годен за регистрация в счетоводната информационна система, без да противоречи на нормативната база за съответния финансов ресурс.

- Счетоводна интерпретация – показано е как се регистрира в системата съответния вече документиран финансов ресурс, чрез

метода на счетоводното двустранно записване в дебит и кредит на съответните счетоводни сметки.

- Представяне в годишния финансов отчет –разгледано е как се оповестява счетоводната информация за финансовите ресурси в Годишния финансов отчет, като подробно е описано за всеки от петте компонента на ГФО.

Разгледаните теоретически постановки и нормативни изисквания, представят широк анализ на особеностите, при отчитането на финансовите ресурси в земеделските стопанства. След приемане на България в Европейски съюз, агро сектора в страната реализира подем, както по отношение на своите производствени обеми, така и по отношение на технологичното си развитие. Успоредно с това, неминуемо следва и задължението за развитие на административната система на стопанството. Счетоводството, като основна и задължителна административна единица, е наложително да „догони“ по развитие и останалите аспекти от стопанството.

Необходимо е усъвършенстване на отчитането на финансовите ресурси. Като основен проблем се очертават трудностите по тяхната правилна класификация, което се дължи на различни причини: слаба запознатост на счетоводителя по оперативните земеделски въпроси, слаба запознатост с мерките и схемите по които производителите получават средства от ЕС, ненавременно предоставяне на справки от агрономи, от представителите на стопанството и т.н.

Очертава се остра необходимост от конкретизиране и изясняване на изискванията за представянето и оповестяването на финансовите ресурси в отчетите. Това от своя страна налага да се даде отделна дефиниция за всеки един вид, с цел яснота и разбираемост, и помощ при избор на метод на оценка, в условията на липсващ активен пазар.

„Информационната дупка“, която се е формирала поради несъвършенствата в отчетите, ясно се вижда, чрез приложенията към отчетите – все повече и повече информация се налага да се допълва и дописва там, за да се оповести.

Въз основа на направените анализи, се очертава необходимост да се оптимизират съществуващи или да се разработят нови модели на счетоводна отчетност на земеделските производители, които да помогнат да се разрешат проблемите по счетоводната отчетност на управлението на финансовите ресурси.

3. Трета глава. Практико-приложни решения на счетоводните проблеми при отчетността на управлението на финансовите ресурси на земеделските производители.

В следствие на формираната проблематика, са разработени оптимизирани счетоводни модели в следните направления:

- модел за бюджетирането по центрове на отговорност, базиращ се на теорията на управленското счетоводство;

Разработеният авторски модел се основава на принципите на оперативното бюджетиране, като е базиран на матричния принцип на алтернативи. Земеделският стопанин може да избере едно или повече от възможните средства, които са най-подходящи за неговото производство. Изготвяйки матрица на печалбата, може да се измерят ефектите от замяната на един ресурс с друг в структурата на производството или друг аспект от функционирането на предприятието. Представеният метод е надежден инструмент за оперативно бюджетиране, с който управителите на земеделски стопанства могат да вземат информирани управленски решения, с които успешно да инвестират и разпределят финансовите ресурси в своите стопанства.

- модели за първична регистрация на финансовите ресурси в счетоводната информационна система, базирани на основната счетоводна теория;

В решение на изолираните проблемни аспекти във втора глава, са разработени оптимизирани модели за регистрация на финансовите ресурси в счетоводната информационна система. Те се основават на аналитичността в отчитането. Всяка търговска организация има правото да води своята отчетност по индивидуално изготвен счетоводен сметкоплан. Препоръчва се сметките, по които се отчитат пряко или косвено финансовите ресурси, спрямо техния характер, да се водят материално и по партида „партньор“. Моделите са детайлно изложени в точка

3.2.2. Икономическите ползи от този тип отчитане се открояват както в организирането на оперативно-финансовата дейност, така и в планирането на ръководството. При подготовката на документи за финансиране от външни източници (например банки или лизингови дружества), отчитането чрез тези модели, дава възможност за допълнителни детайлни справки, които се оценяват като данни с по-голяма прозрачност и административна организираност, от страна на органите, на които се предоставят. По отношение на счетоводните модели за първична регистрация на финансовите ресурси в счетоводната информационна система на земеделските производители, са предложени редица от оптимизации. Едно от основните подобрения по отношение на отчетността е въвеждане на аналитичността в отчитането. Всяка сметка е разгледана индивидуално и е направено аргументирано предложение за подобрене на организацията по воденето на отчетността ѝ;

- адаптиран модел за счетоводна отчетност при едностранно счетоводство;

За отчитащите се по технологията на едностранно записване е разработен адаптиран за земеделската дейност модел, базиращ се на приложения в НСС1. В дисертационния труд е представена неговата структура, както и детайлни указания за попълване. Тестван е практически, като е извършено тълкуване на резултатите и описание на предимствата.

- субективни оценки за управленско-счетоводните проблеми на земеделските производители,

Освен прилагането на системно-аналитичния метод в процеса на разработката на темата, в комуникация със специалисти-счетоводители по изследваните проблеми, се очертаха мнения, които могат да бъдат полезни за доизясняване на проблемите в счетоводната отчетност на финансовите ресурси на земеделските производители.

Поради това беше замислено и проведено емпиричното проучване за субективните оценки на управленско-счетоводните проблеми. В резултат на извършен дисперсионен анализ се установи, че субективните оценки за управленско-счетоводните проблеми на земеделските производители, потвърждават наличието на затруднения за значителна част от респондентите и в значителна част от дейностите, като са налице обективни фактори, които определят тези субективни оценки. Установяват се, проблеми в счетоводното отчитане по равно почти за всички видове извършвани счетоводни дейности. Резултатите от емпиричното проучване потвърждават установените факти от системния анализ, което е допълнително основание за необходимостта от оптимизиране на съществуващите или създаване на нови счетоводни модели.

Потърсени бяха зависимости между всички променливи в изследването, които могат да пояснят субективните оценки за наличието на проблем в счетоводното отчитане на финансовите

ресурси. Използван беше еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA) за да бъдат категорично очертани детерминациите и да се избегне взаимодействието между различни фактори, както би се случило при прилагането на MANOVA.

Установени бяха следните статистически значими влияния върху субективните оценки за наличие на счетоводни проблеми:

- Заемана позиция от респондента;

Заеманата позиция от респондентите, влияе статистически значимо върху броя на счетоводните дейности, при които се срещат най-големи затруднения ($F=123,7$ $p<0,001$; Табл.1)

Табл.1 Влияние на заеманата позиция върху дейностите, предизвикващи затруднения в счетоводното отчитане и субективните оценки за необходимост от промяна в законодателството.

Независима променлива	Зависима променлива	Степени на независимата променлива	х ср. на зависимата пром.	F, p	t
Заемана позиция от респондента	Брой дейности, с които се срещат най-големи затруднения	Счетоводители Управители	$X_1=6,23$ $X_2=2,82$	$F=123,7$ $p<0,001$	-
	Необходимост от промяна на законодателството	Счетоводители Управители	$X_1=2,66$ $X_2=1,42$	$F=49,3$ $p<0,001$	-

Източник: собствена разработка.

Счетоводителите в земеделските стопанства, заявяват много повече проблеми в счетоводното отчитане ($X_1=6,23$), в сравнение с управителите ($X_2=2,82$). Заеманата позиция влияе също и върху

мнението от необходимостта от промяна в законодателството ($F=49,3$, $p<0,001$; Табл.1). И в двата случая, счетоводителите посочват статистически значимо по-голям брой проблеми и имат по-голям брой предложения, в сравнение с управителите на земеделските стопанства.

- Размера на стопанството, спрямо СПО;

Табл.2 Влияние на размера на стопанството според СПО, върху дейностите, предизвикващи затруднения в счетоводното отчитане.

Независима променлива	Зависима променлива	Степени на независимата променлива	Х ср. на зависимата пром.	F, p	t
Размер на стопанството според СПО	Брой дейности, с които се срещат най-големи затруднения	Малко стопанство (<2000 € СПО) Средно стопанство (2000-8000 € СПО) Голямо стопанство (>8000 € СПО)	$x_1=5,05$ $x_2=3,56$ $x_3=4,14$	$F=3,01$ $p<0,005$	$t_{1,2}=3,28$ $p<0,05$ $t_{1,3}=2,45$ $p<0,05$

Източник: собствена разработка.

Друг обективен фактор, който влияе статистически значимо върху субективните оценки за проблеми в счетоводното отчитане, е размера на стопанството, спрямо СПО ($F=3,01$, $p<0,001$; Табл.2). Т-критерият на Стюдънт-Фишър ($t_{1,2}=3,28$, $p<0,05$ и $t_{1,3}=2,45$, $p<0,05$), показва статистически значими разлики, в следните посоки: счетоводителите и управителите на малките стопанства ($x_1=5,05$), срещат значимо повече проблеми, в

сравнение със средните и големи стопанства (съответно $x_2=3,56$ и $x_3=4,14$). Ако сравним с дескриптивните статистики, може да се допусне, че значимо повече проблеми се очакват за стопанствата, които имат затруднен достъп до специализирани счетоводни услуги, което е добре да бъде проверено в по-големи извадки в бъдещи изследвания.

- Предпочитания за финансиране на дейността;

Табл.3. Влияние на предпочитаното финансиране, върху субективните оценки за необходимост от промяна в законодателството по отношение счетоводната отчетност и броя счетоводни дейности, предизвикващи затруднения в счетоводното отчитане.

Независима променлива	Зависима променлива	Степени на независимата променлива	Х ср. на зависимата пром.	F, p	t
Предпочитано финансиране на дейността	Необходимост от промяна на законодателството	Със собствени средства С привлечен капитал.	$x_1=3,50$ $x_2=2,95$	$F=36,47$ $p<0,001$	-
	Брой дейности, с които се срещат най-големи затруднения	Със собствени средства С привлечен капитал.	$x_1=1,35$ $x_2=1,66$	$F=28,69$ $p<0,001$	-

Източник: собствена разработка.

Видно от Табл.3 е, че предпочитаното финансиране детерминира статистически значимо, субективните оценки за необходимост от промяна в законодателството по отношение счетоводната отчетност ($F=36,47$, $p<0,001$) и броя счетоводни дейности, предизвикващи затруднения в счетоводното отчитане

($F=28,69$, $p<0,001$), в различни посоки. Предпочитанието за финансиране на дейността със собствени средства на стопанството, детерминира към по-силни потребности от промяна в законодателството по отношение на счетоводната отчетност ($x_1=3,50$), но по-малко на брой срещани проблеми в отчитането ($x_1=1,35$), в сравнение с предпочитанията за финансиране с привлечен капитал (съответно $x_2=2,95$ и $x_2=1.66$, Табл.3). Обяснението за горните емпирични факти, би могло да се търси в това, че в настоящото изследване, изцяло със собствено финансиране работят предимно малките стопанства, чиято счетоводна отчетност, изисква по-малко дейности. Но от друга страна, изразената им необходимост от промени в законодателството, би могла да се обясни с нуждата от административно облекчение.

- Срочност на предпочитанието за финансиране;

Табл.4 Влияние на предпочитаната срочност на финансиране, върху броя счетоводни дейности, при които се срещат най-големи затруднения.

Независима променлива	Зависима променлива	Степени на независимата променлива	Х ср. на зависимата пром.	F, p	T
Срочност на предпочитанието за финансиране	Брой дейности, с които се срещат най-големи затруднения	Краткосрочно финансиране Дългосрочно финансиране	$x_1=3,17$ $x_2=4,54$	$F=7,35$ $p<0,005$	-

Източник: собствена разработка.

Срочността на предпочитаното финансиране, също влияе статистически значимо, върху дейностите, които представляват проблеми в счетоводното отчитане ($F=7,35$ $p<0,005$, Табл.4). Естествено е да се очаква такъв резултат, тъй като дългосрочното финансиране е свързано с отговорността и дейностите по отчитането в повече периоди. Поради динамика на външни детерминанти (например промяна на основния лихвен % по кредит), се налага извършването на допълни дейности, които създават затруднения при отчетността.

- Ниво на административна подготовка за излизане на международен пазар;

Табл.5 Влияние на административната подготовка за опериране на международни пазари, върху субективната преценка за необходимост от промяна на законодателството, по отношение на счетоводната отчетност и предпочитаното финансиране на дейността.

Независима променлива	Зависима променлива	Степени на независимата променлива	Х ср. на зависимата пром.	F, p	t
Ниво на административна подготовка за излизане на международен пазар	Необходимост от промяна на законодателството, по отношение на счетоводната отчетност на земеделски стопанства	1 – Не 2 - Не, но ще опитам да се подготвя. 3 - Да, донякъде. 4 - Да, напълно.	$x_1=1,23$ $x_2=1,78$ $x_3=2,59$ $x_4=2,27$	$F=9,41$ $p<0,001$	$t_{1,3}=4,21$ $p<0,05$ $t_{1,4}=3,65$ $p<0,05$ $t_{2,3}=2,95$ $p<0,05$ $t_{2,4}=2,87$ $p<0,05$

	Предпочитание за финансиране на дейността	1 – Не 2 - Не, но ще опитам да се подготвя. 3 - Да, донякъде. 4 - Да, напълно.	$x_1=1,59$ $x_2=1,83$ $x_3=2,17$ $x_4=1,93$	$F=7,37$ $p<0,001$	$t_{1,2}=2,14$ $p<0,05$ $t_{1,3}=2,87$ $p<0,05$ $t_{1,4}=2,54$ $p<0,05$

Източник: собствена разработка.

Субективните оценки за административната подготовка за опериране на международни пазари (Табл.5), влияе статистически значимо върху мненията за необходимост от промяна в законодателството ($F=9,41$ $p<0,001$) и предпочитанията за финансиране на дейността ($F=7,37$ $p<0,001$). Недостатъчната административна подготвеност ($x_1=1,23$, $x_2=1,78$), за излизане на международните пазари, определя и по-слаби субективни оценки за необходимост от промени в нормативната уредба, касаеща счетоводната отчетност ($t_{1,3}$ до $t_{2,4}$, при $p<0,05$, Табл.5). Това може да се обясни, с липсата на задълбочена запознатост с приложимата нормативна база. В сравнение с тях, самооценяващите се като административно по-подготвени ($x_3=2,59$, $x_4=2,27$), заявяват по-големи и по-разнородни потребности от промяна в законодателството, което се обяснява, с факта, че колкото по-административно компетентни са, толкова по-фокусирано и по-критично се разглеждат проблемите в нормативната база на счетоводното отчитане. Един допълнителен факт, виден от Табл.5 е, че колкото по-високо се самооценяват респондентите, по отношение на административната си

подготовка за опериране на международните пазари, толкова повече са налице предпочитания към външно финансиране на дейността ($F=7,37$ $p<0,001$, Табл.3.5).

- Оценка на административна подготовка на управителите на стопанства.

Може да се обобщи, че субективните оценки за управленско-счетоводните проблеми на земеделските производители, потвърждават наличието на затруднения за значителна част от респондентите и в значителна част от дейностите, като са налице обективни фактори, които определят тези субективни оценки. Установяват се, проблеми в счетоводното отчитане по равно почти за всички видове извършвани счетоводни дейности. Резултатите от емпиричното проучване потвърждават установените факти от системния анализ, което е допълнително основание за необходимостта от оптимизиране на съществуващите или създаване на нови счетоводни модели.

- оценка и анализ на управлението на зависимости между финансовите ресурси в земеделското стопанство

В изпълнение на една от поставените задачи в дисертационния труд, беше извършен анализ на взаимоотношението между финансови активи и финансови пасиви, в качеството им на финансов ресурс на земеделските производители, чрез измерване на ликвидността.

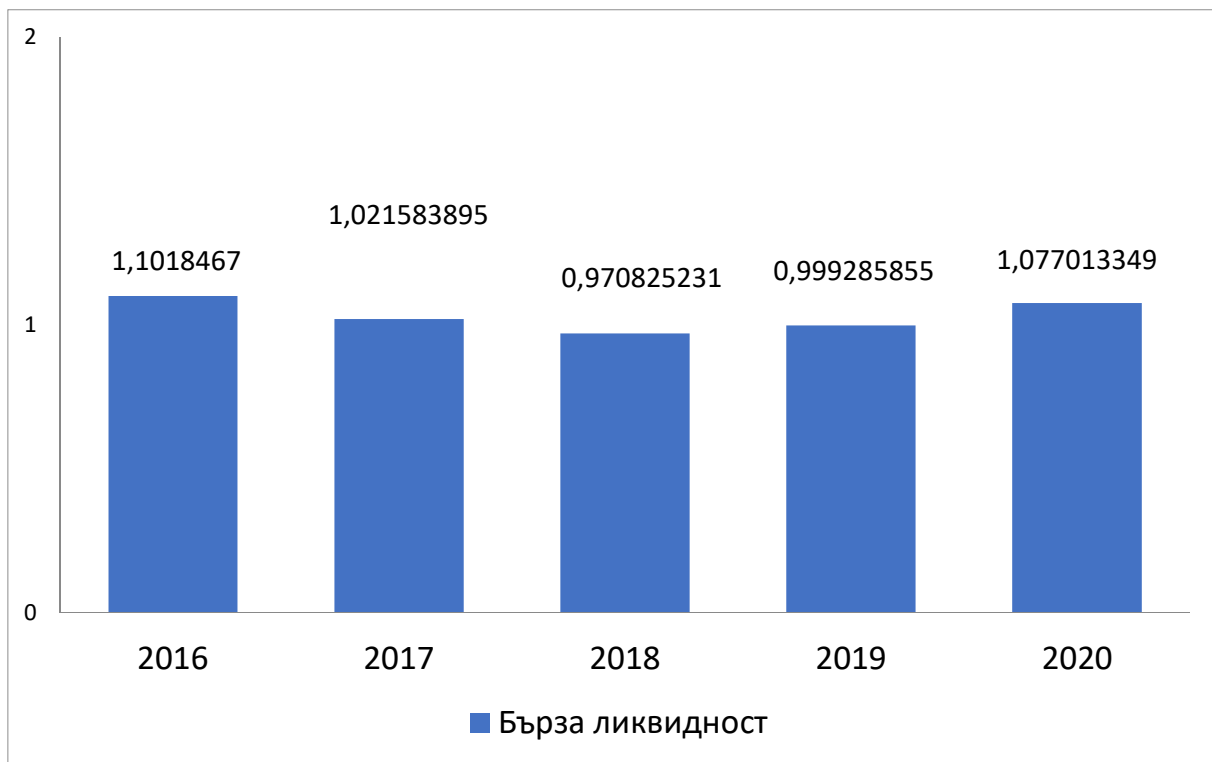
Табл.6. Изчисляване на текущите активи на земеделските стопанства, по данни на НСИ, за 5г., в хил. Лв.

Текущи активи	2016	2017	2018	2019	2020
Вземания	1 904 571	1 989 902	2 154 572	2 339 130	2 265 705
Материални запаси	2 437 868	2 716 693	2 976 767	2 930 843	2 940 306
Парични средства	1 359 941	1 216 708	1 232 194	1 290 460	1 493 397
Инвестиции	31 788	33 470	32 995	37 913	15 609
Общо:	5 734 168	5 956 773	6 396 528	6 598 346	6 715 017

Източник: собствена разработка.

Фиг.3. Графична визуализация на тренда на коефициента на общата ликвидност за период от 5г. Източник: собствена разработка.

Фиг. 4. Графична визуализация на тренда на коефициента на бърза ликвидност за период от 5г. Източник: собствена разработка.

Фиг. 5. Графична визуализация на тренда на коефициента незабавна ликвидност за период от 5г. Източник: собствена разработка.

Фиг.5. Графична визуализация на тренда на коефициента на абсолютна ликвидност за период от 5г. Източник: собствена разработка.

В резултат на всички изчисления, може да се обобщи, че междуфирмената задлъжнялост на земеделските стопанства в България се е увеличила през 2019 г. в сравнение с останалите години. Компаниите поддържат своята платежоспособност, въпреки факта, че абсолютната ликвидност е изключително ниска, тъй като паричните средства се поддържат на ниски нива поради спецификата на производството на култури. Повишава се ефективността и се подпомага вземането на по-бързи и адекватни решения при промени във външната среда.

III. ОСНОВНИ ПРЕПОРЪКИ И ИЗВОДИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В резултат на реализация на поставените цели, на дисертацията, могат да бъдат формирани следните изводи:

1. Понятието „финансов ресурс“ като термин от теорията на Финансовия мениджмънт е дефинирано през призмата на счетоводната теория в своята дуална същност, чрез два счетоводни термина „финансов актив“ и „финансов пасив“. Това доведе до разглеждането на ресурсите, както в тяхното моментно състояние, така и чрез техния източник.

2. Потвърди се първата субхипотеза за наличие на счетоводни проблеми при управлението на финансови ресурси на земеделските производители, които се отнасят до четирите използвани елемента от метода на счетоводната отчетност - нормативна база, документиране, счетоводна интерпретация и оповестяване на ГФО. Потвърди се и очакването за най-сериозни проблеми в счетоводната интерпретация.

3. Идентифицирани са счетоводните проблеми при управлението на вътрешните (собствени) и външните (привлечените) източници на финансови ресурси. В най-голяма степен тези проблеми се дължат на синтетичната отчетност и липсата на задължение от аналитична отчетност.

4. Субективните оценки за управленско-счетоводните проблеми на земеделските производители, потвърждават

наличието на затруднения за значителна част от респондентите и в голяма част от дейностите. Установяват се, проблеми в счетоводното отчитане по равно почти за всички видове извършвани счетоводни дейности.

5. Налице са обективни фактори, които определят тези субективни оценки: размера на стопанството, предпочитания за финансиране на дейността, срочност на предпочитанието за финансиране; ниво на административна подготовка.

6. Потвърди се втората субхипотеза, че за преодоляване на идентифицираните проблеми могат да бъдат оптимизирани съществуващи и разработени нови модели за счетоводна отчетност.

7. Разработени са оптимизирани счетоводни модели за отчитане на финансовите ресурси, по технологията на двустранното счетоводство, съобразено с индивидуалните потребности за сектор „земеделие“. Изведен е метод за първичната регистрация на финансовите ресурси в счетоводната информационна система и вторичното им оповестяване в различните компоненти от Годишния финансов отчет.

8. По отношение на стопанствата, които се отчитат по метода на едностранното счетоводство, беше разработен авторски счетоводен модел, с претенция за елиминиране на недостатъците, които изпитват земеделските стопанства при употребата на модела, който е стандартен за всички предприятия.

Предложена е различна систематизация на отчетността, с точно съответствие на дейността на земеделските производители. Създадени са и указания за употребата на разработения авторски модел, което го прави полезен за счетоводната практика.

9. Повишена е информационната осигуреност на счетоводната дейност, чрез анализ на счетоводните стандарти, като се изолира тяхното приложение само за финансовите ресурси на земеделските стопанства.

10. Чрез съдържателно разглеждане на финансовите ресурси на синтетично ниво и на първо и второ аналитично ниво - както като вътрешни и външни, така и като подвидове (включително и някои присъщи само и единствено за сектор „земеделие“), се постига синтез, който помага за представянето на допълнителни данни в приложенията към отчетите. Въвеждането на интегрирани финансови отчети са следваща стъпка в посока стандартизация на отчетността.

За преодоляване на формираната проблематика, могат да бъдат предложени следните препоръки:

1. За постигане на информационна осигуреност на финансово-счетоводните решения на земеделските производители, по отношение на управлението на финансовите ресурси, се препоръчва употребата на разработения авторски модел за вземане на управленско решение, отнасящо се до инвестирането на финансов ресурс в рамките на стопанството. В

текущата разработка е зададена принципна база за практическа употреба.

2. За оптимизиране на финансово-счетоводната отчетност и избягване на някои основни счетоводни проблеми при управлението на финансови ресурси в земеделските стопанства, е препоръчително да се използват предложените модели за счетоводна отчетност и при едностранен метод на счетоводно отчитане, и при двустранен. Препоръчва се тяхната практическа употреба, като полезността им е допълнително потвърдена от прилагането им в реална среда при няколко земеделски производители.

3. За усъвършенстване на системата на счетоводно отчитане на финансовите ресурси в земеделските стопанства е полезно да се проучва мнението на управленските и счетоводните кадри, ангажирани с нейното прилагане.

IV. **ПРИНОСИ**

Приноси с научен и теоретико-методологичен характер:

1. Разработена е и предложена концепция за дефинирането на термина „финансов ресурс“ през призмата на счетоводната теория. Теорията в частта със счетоводното третиране на финансовите ресурси на земеделските производители беше доразвита, чрез контент анализ по видове.
2. Дефинирани са проблемите при счетоводното отчитане на финансовите ресурси на земеделските производители и са предложени съответни подобрения и решения.
3. Разработена е методология за анализ на моделите на отчетност на финансовите ресурси, чрез метода „системен анализ“.
4. Повишена е информационната осигуреност на счетоводната дейност, свързана с особеностите при отчитане на финансовите ресурси на земеделските производители, чрез анализ на приложимите счетоводни стандарти, съгласно националната и международната база.

Приноси с практико-приложен характер:

1. Разработен е и предложен модел за цялостно счетоводно отчитане и оповестяване на финансовите ресурси на земеделските производители при двустранно счетоводство.

2. Разработен е и предложен модел за цялостно счетоводно отчитане на земеделски производители по технологията на едностранно счетоводство.

3. Разработен е адаптиран модел, базиран на модела за бюджетирането, за вземане на управленско решение по отношение на инвестирането на финансов ресурс в рамките на стопанството.

V. ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Dimitrova, M., Financial liquidity of agricultural holdings, Trakia Journal of Sciences 18 (1), p. 634-639
2. Dimitrova M., ANALYSIS OF THE TYPOLOGY OF AGRICULTURAL HOLDINGS, Trakia Journal of Sciences 19 (1), p. 305-313
3. Dimitrova, M., DYNAMIC METHOD FOR MANAGEMENT OF INVESTMENT FINANCIAL RESOURCES IN AGRICULTURE, Trakia Journal of Sciences 19 (1), p. 314-320

Забелязани цитирания:

Dimitrova, M., Financial liquidity of agricultural holdings, Trakia Journal of Sciences 18 (1), p. 634-639

Цитирана от:

1. J Vrbka, E Kalinová, Z Dvořáková, Optimization of the capital structure of an agricultural company in the Czech Republic, SHS Web of Conferences, 2022, https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2022/02/shsconf_ies2021_01008.pdf
2. NF Mondalgo Trejo, JK Quispe Huillca, Análisis del endeudamiento y liquidez, en empresas agrícolas registradas en la Superintendencia del Mercado De Valores, Períodos: 2016 al 2020, Universidad Cesar Vallejo, RDI, <https://www.repositorio.ucv.edu.pe/handle/20.500.12692/76780>

VI. РЕЗЮМЕ НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК (ABSTRACT)

The dissertation focuses on the study of accounting aspects in the management of financial resources in agricultural holdings. Financial resources in the enterprise are evaluated in two main areas: analysis of the sources of financial resources and analysis of their disposition.

The object of the current study is the accounting reporting in the management of the financial resources of the enterprise in the agrarian sector, their structure, management methods, peculiarities of formation and disposition. The research is aimed at presenting opportunities for improving the accounting system of financial resources.

The subject of the study is the financial resources of agricultural producers.

The purpose of the research is to identify the accounting problems in the management of financial resources of agricultural producers and, on this basis, to optimize existing and develop new models for accounting reporting of financial resources.

In the course of the study, the importance of financial resources for agricultural holdings is analyzed - the sources of their formation, the peculiarities of their management, the advantages and disadvantages of the use of own or borrowed resources, all of which is examined through the prism of applicable accounting theory.

The specification of the accounting registration of the resources in the information system are studied, paying attention to the criticism of the accounting reporting and the insufficient informational value of the financial statements.